

Facade typology in traditional Erzurum houses

Fatma Zehra ÇAKICI¹, ORCID: 0000-0002-4117-2058
Şehriban BAŞARAN², ORCID: 0000-0001-8501-7386

Abstract

Traditional houses, one of the cornerstones of cultural heritage, due to their documentary qualities, reflect the social, cultural, economic, historical, architectural, technical and artistic characteristics of the period in which they were built. The most important architectural element that comes to the fore and provides information about the period, climatic conditions, cultural, architectural and artistic values of the building is the façade. Therefore, the protection of façades, effective in the formation of urban identity, is important in terms of ensuring cultural continuity. Erzurum is a city with a rich cultural heritage that has hosted different nations. It is of great importance to document this rich culture reflected on the façades of Erzurum houses. The main purpose of this study is to identify and document the unique characteristics of the façades of traditional Erzurum houses and to enable them to be transferred to future generations. For this purpose, 19 registered traditional houses in the city center of Erzurum were selected and evaluated by typological analysis method. It was concluded that Erzurum houses form a typology that is compatible with the climatic conditions and cultural values of the region, have their own characteristic features while adding value to cultural heritage.

Highlights

- Erzurum's traditional house facades are a reflection of the historical, cultural and social structure of the region.
- A detailed analysis of traditional façade characteristics is a scientific guide for conservation, restoration and new building designs without disturbing the historic fabric.
- Documentation of façade typology contributes to the continuity of urban identity and helps to remember traditional values lost in the modernization process.

Keywords

Façade; typology; Turkish house;
Traditional house; Erzurum

Article Information

Received:
12.05.2025

Accepted:
15.09.2025

Available Online:
23.04.2026

Article Category

Research Article

Contact

1. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Atatürk Üniversitesi, Erzurum,
Türkiye.

fzehra.cakici@atauni.edu.tr

2. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Atatürk Üniversitesi, Erzurum,
Türkiye.

sehribanbasaran@gmail.com

Geleneksel Erzurum evlerinde cephe tipolojisi

Fatma Zehra ÇAKICI¹, ORCID: 0000-0002-4117-2058
Şehriban BAŞARAN², ORCID: 0000-0001-8501-7386

Öz

Kültürel mirasın temel taşlarından geleneksel konutlar belge niteliklerinden dolayı inşa edildiği dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, tarihi, mimari, teknik ve sanatsal özelliklerini yansıtmaktadır. Geleneksel konutlar incelendiğinde, yapının yapıldığı dönem, iklim koşulları, kültürel, mimari ve sanatsal değerleri hakkında bilgi veren ve ön plana çıkan en önemli mimari ögenin cephe olduğu gözlemlenmiştir. Görsel boyutlarından dolayı cepheler, insanların hafızalarında daha kolay yer edinebildiğinden yapılar için önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple, kent kimliğinin oluşmasında etkili olan cephelerin korunması ve belgelenmesi kültürel sürekliliğin sağlanması bakımından önemlidir. Erzurum, bulunduğu coğrafi konum sebebi ile farklı milletlere ev sahipliği yapmış, zengin kültürel birikime sahip bir şehirdir. Erzurum evlerinin cephelerine yansıyan bu zengin kültürün belgelenerek gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı geleneksel Erzurum evlerine ait cephelerin kendine has karakteristik özelliklerinin tespit edip belgelenmesiyle gelecek nesillere aktarılmasına olanak sağlamaktır. Çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan arşiv incelemeleri ve saha çalışmaları sonucunda Erzurum kent merkezinde bulunan 19 adet tescilli geleneksel Erzurum evi seçilmiştir. Seçilen 19 adet geleneksel Erzurum evi çalışma kapsamında ele alınarak tipolojik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışma ile Erzurum evlerinin bulunduğu bölgenin iklim koşullarına ve kültürel değerlerine uyumlu, kendine has karakteristik özellikleri olan, aynı zamanda kültürel mirasa değer katan bir tipoloji oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Öne Çıkanlar

- Erzurum'un geleneksel ev cepheleri, bölgenin tarihi, kültürel ve sosyal yapısının bir yansımasıdır.
- Geleneksel cephe özelliklerinin detaylı analizi, tarihi dokuyu bozmadan yapılan koruma, restorasyon ve yeni yapı tasarımlarında bilimsel bir rehber niteliği taşır.
- Cephe tipolojisinin belgelenmesi, kent kimliğinin sürekliliğine katkı sağlar ve modernleşme sürecinde kaybolan geleneksel değerlerin hatırlanmasına yardımcı olur.

Anahtar Sözcükler

Cephe; tipoloji; Türk evi;
Geleneksel ev; Erzurum

Makale Bilgileri

Alındı:

12.05.2025

Kabul Edildi:

15.09.2025

Erişilebilir:

23.04.2026

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Atatürk Üniversitesi, Erzurum,
Türkiye.

fzehra.cakici@atauni.edu.tr

2. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Atatürk Üniversitesi, Erzurum,
Türkiye.

sehribanbasaran@gmail.com

GİRİŞ

Şehirler kimliklerini karakteristik özellikleri ile oluştururlar. Karakteristik özellikler ise şehirlerin bulunduğu konum, coğrafi özellikleri ve iklim şartları ile şekillenir (Durgun Şahin & Çetintürk, 2019). Aynı zamanda tarihte farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış olmak da şehirlerin kimliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Özkaraca Özalp & Halaç, 2024). Geleneksel değerlerimizin şekillendiği evler de bu kimliğin temel taşıdır (Durgun Şahin & Çetintürk, 2019). Geleneksel Türk evinin kendine has özellikleri de bu şekilde tarih içinde zamanla kültür birikimi ile oluşmuştur (Uşma & Urfalıoğlu, 2018; Örmecioglu vd., 2014).

Anadolu'da yerleşik hayata geçen Türkler burada kendine has özellikleri ile Türk evi kavramını oluşturmaya başlamıştır (Eldem, 1954). Türkler buldukları bölgelerde, bölgenin iklim özelliklerine ve var olan malzeme türüne göre yapım teknikleri geliştirmiştir (Şenol ve Akan, 2011). Böylelikle kendine has karakteristik özellikleri ile Türk evi oluşmuştur (Şimşek vd., 2024). Anadolu'da Türk evinin mimari özelliklerinden en çok dikkat çeken özelliklerinden biri cepheleridir (Sağlam, 2022). Geleneksel Türk evinde cephe yapının temel bilgilerine ulaşılmasına olanak sağlamaktadır. Yapının yapım yılı, malzeme bilgisi ve yapıldığı dönemin kültürel değerleri hakkında bilgi cephelerden kolaylıkla elde edilmektedir (Atıcı, 2023). Türk evinin bu şekilde kendine has karakteristik özellikleri oluşmuş olsa da bölgenin kültürü, coğrafi özelliği ve iklim koşulları farklılaştıkça temelinde Türk evi olan yöresel ölçeklerde geleneksel ev ve buna bağlı cephe tipleri oluşmuştur (Çelik Başok, 2023).

Güçhan (2017) geleneksel Türk evlerini mekan organizasyonu, coğrafi konum ve yerel malzeme kullanımı ile Osmanlı konutlarının tarihi ve kültürel etkileşiminin ürünleri olarak 3 grupta incelemiştir. Mekan organizasyonunda sofa, eyvan, köşk ve oda yerleşimlerini dikkate alırken, coğrafi konum ve yerel malzeme kullanımının da geleneksel evlerin oluşumunda önemli katkısının olduğuna değinmiştir. Üçüncü grupta ise Osmanlı dönemi evlerinin tarihi ve kültürel etkilerinin sentezlendiği tipten bahsetmiştir.

Geleneksel Erzurum evleri temelinde Türk evine ait karakteristik özellikleri barındıran yöresel ölçekte Türk evini temsil eden yapılar. Ancak geleneksel Erzurum evleri Erzurum ilinin bulunduğu bölgenin coğrafi koşulları, kültürel değerleri, gelenek ve görenekleri ile birlikte ulaşılabilir malzemenin de etkisi ile temelinde Türk evi kurgusu olsa da kendine has karakteristik özellikleri olan farklı bir tipoloji oluşturmuştur. Türk evinde olduğu gibi geleneksel Erzurum evlerinde de cephe zengin bir kültürel birikimin ürünüdür (Karpuz, 1993).

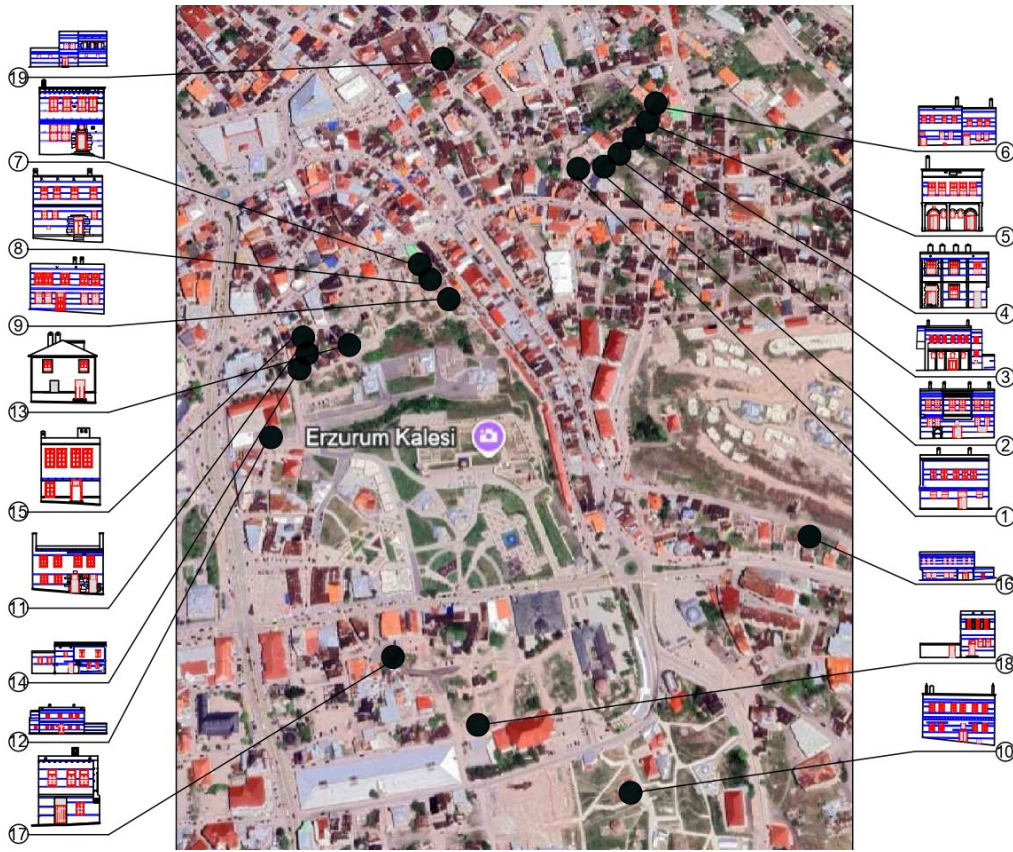
Geleneksel evler kültürel ve mimari mirasın önemli yapılarıdır. Değerlerimizin şekillendiği geleneksel evler geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurarak nesiller arasında pek çok yönde bilgi aktarımı sağlamaktadır. Bu sebeple geleneksel evler kültürel sürekliliğin sağlanıp sağlıklı toplumların oluşmasında da etkilidir (Saka Akın vd., 2018; Er Akan & Örmecioglu, 2016; Altan vd., 2016). Şehrin kimliğini oluşturan bu konutlar aynı zamanda içinde bulunduğu toplum ile birlikte farklı dönemlerde bulunan toplumlara da tanıklı eder ve ışık tutar (Başaran, 2025). Türk mimarisinde önemli bir yere sahip olan geleneksel evlerin yok olmadan önemli karakteristik özelliklerinin tespit edilmesi ve literatüre kazandırılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın asıl gayesi, Erzurum şehir merkezindeki tescilli geleneksel Erzurum evlerinin cephe tipolojisinin değerlendirilmesidir. Yapılan bu tipolojik analiz çalışması ile kendine has karakteristik özellikleri olan geleneksel Erzurum evleri Anadolu mimarisinde önemli bir yere sahiptir bu sebeple gelecek nesillere aktarılması da önem arz etmektedir, çalışmanın hedefleri arasında bu durum da yer almaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan tescilli geleneksel evler yapılan arşiv taraması ve saha çalışmaları sonucunda belirlenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan geleneksel evler için literatür taraması, arşiv taraması ve saha çalışmaları yapılmış, gerekli bilgi ve belgeler elde edildikten sonra karşılaştırmalı analizler sonucu yapıların kendine has karakteristik özellikleri tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda geleneksel Erzurum evlerinde cepheler coğrafi koşullar, sert iklim şartları, örf ve adetlerin yanı sıra bölgenin inancına göre şekillenmiş ve kendine özgü tipolojisini oluşturduğu tespit edilmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Geleneksel Erzurum evlerinin cephe tipolojisini analiz etmek için arşiv araştırması ve saha çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Erzurum şehir merkezinde bulunan ve geleneksel Erzurum özelliklerini taşıyan 19 adet tescilli konut seçilmiştir. Konut seçimi yapılırken konutlara ulaşılabilir olması, farklı özelliklere sahip olmaları ve konutların korunma durumu gibi sebepler etkili olmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan bu konutların harita üzerindeki konumları Şekil 1’de sunulmuştur. Tablo 1’de ise çalışma kapsamında ele alınan evlerin isimleri, ada-parcel numarası ve evlerin katalog numaraları yer almaktadır. Bu tablo çalışmada ele alınan yapıların anlaşılır olmasına olanak sağlayacaktır.

Şekil 1. Çalışma kapsamında ele alınan konutların harita üzerindeki konumları (URL1, 2024).

Tablo 1. Çalışma kapsamında ele alınan konutlar numaralandırılarak tabloda sunulmuştur.

KONUT ADI	NO	KONUT ADI	NO
Kömürcüzade Mehmet Efendi Evi	1	Kemal Eminer Evi	11
Korucular Evi	2	Zekayi Bayrak Evi	12
Rıza Topçuoğlu Evi	3	Dursun Alkan Evi	13
Nezmi Turan Evi	4	Fatih Eminer Evi	14
Nusret Gedik Evi	5	Sıtkı Eminer Evi	15
Çipaklı Hacı Hafız Hamit Efendi Evi	6	Niyazi Akgül Evi	16
Alpagutların Evi	7	Nurhayat Demir Evi	17
Seyfullah Daşdemir Evi	8	Ali Bebek Evi	18
Haydar Kurut Evi	9	Yusuf Doğrudil Evi	19
Ömer Faruk Algur Evi	10		

Yöntem

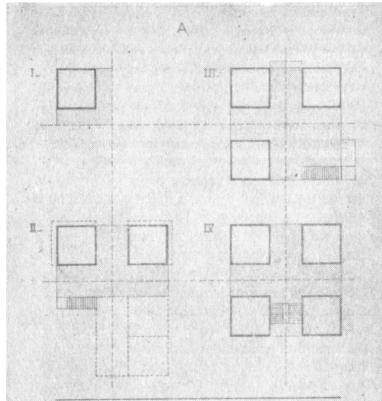
Bu çalışmada, Erzurum kent merkezinde yer alan 19 tescilli geleneksel Erzurum evinin cephesi tipolojik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntem yapıları plan, cephe ve işlevlerine göre sınıflandırarak düzenli bir inceleme imkânı sunar. Tipolojik analiz yöntemi ile aynı zamanda farklı dönem ve bölgelerdeki yapılar da karşılaştırılabilir, böylelikle kültürel sürekliliklere olanak sağlar. Ayrıca, koruma ve restorasyon çalışmalarına bilimsel bir alt yapı oluşturur, çağdaş tasarıma katkıda bulunarak disiplinler arası araştırmaların gelişimine de destekte bulunur. Bu özellikleri ile tipolojik

analiz yöntemi çalışmada ele alınan yapıların cephelerine ait tipolojik özelliklerinin belirlenmesinde sistematik bir şekilde ilerlemesine imkan sunmuştur. Bu değerlendirme geleneksel Erzurum evinin cephesi; kat sayısı, çıkma tipi, hatıl düzeni, giriş kapısı, pencereler, çatı, çöertenlerin varlığı ve çeşidine göre yapılmıştır. Tipolojik analiz yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada detaylı bir literatür taraması yapılmış, ardından arşiv çalışmaları için Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğündeki arşiv incelenmiştir. Yapılan bu araştırmaların sonucunda gerekli bilgi ve belgeler elde edildikten sonra saha çalışmaları yapılarak çalışma için daha detaylı veriler elde edilmiş ve 19 adet tescilli geleneksel Erzurum evine ait cephe tipolojisi oluşturulmuştur.

BULGULAR

Geleneksel Türk Evi ve Cephe Özellikleri

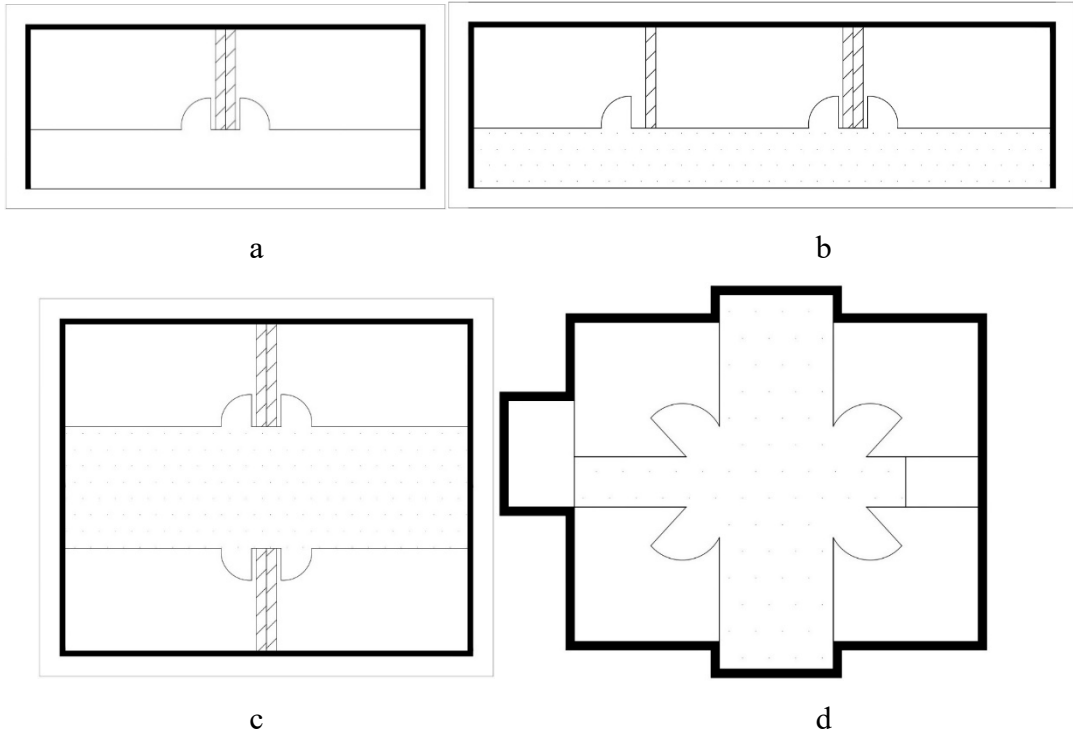
Türk evi Osmanlı devletinin Rumeli ve Anadolu'da toprak kazandığı bölgelerde gelişmiş ve yaklaşık 500 yıl boyunca varlığını devam eden kendine has özellikleri olan bir ev tipidir. Beş yüzyıl boyunca büyük gelişimler yaşamış ve yayıldığı coğrafyalarda, iklim, doğa ve kültürün etkisiyle temelinde aynı kurgu olan birbirinden farklı ve uzak bölgelerde çeşitli tipler ortaya çıkarmıştır (Eldem, 1954). Oluşan bu tipler üzerinde çalışmalar yapan araştırmacılardan Doğan Kuban ve Sedat Hakkı Eldem ön plana çıkmaktadır. Kuban (1975) Türk evinin temelde bir oda ve bu oda etrafında yer alan servis mekanlarında oluştuğunu ifade etmektedir. Kuban (1975) aynı zamanda Türk evi kesişen iki doğrunun (Şekil 2) oluşturduğu bölümlere mekanlar yerleştirerek yaygın Türk evi planını elde edilebileceğini de savunmaktadır.

Şekil 2. Türk evi plan tipleri (Kuban, 1975).

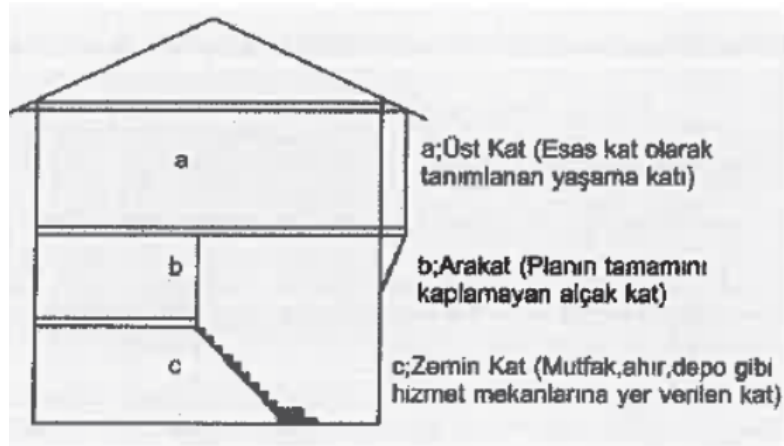
Sedat Hakkı Eldem ise Türk evinin; odalar, sofa ve müştemilat ile birlikte geçitler ve merdivenler etrafında şekillendiğini savunmaktadır. Bununla birlikte Eldem (1954) Türk evini dört tipe ayırmıştır. Bunlar;

- Sofasız plan tipi
- Dış sofalı plan tipi
- İç sofalı plan tipi
- Orta sofalı plan tipidir. Şekil 3'te bu plan tiplerine örnekler sunulmuştur.

Şekil 3. a. Sofasız plan, b. Dış sofalı plan c. İç sofalı plan d. Orta sofalı plan (Eldem, 1954'ten uyarlanmıştır).

Geleneksel Türk evi genellikle bir kattan oluşur ancak ilerleyen zamanlarda ihtiyaç doğrultusunda kat sayısı artmıştır. Kat sayısı artsa da geleneksel Türk evi için önemli olan kat bir tanedir ve bu kat üst kattır. Zamanla katlar arasında, artan ihtiyaçları karşılamak için ara kat kullanılmaya başlanmıştır. Ara kat bazen katın tamamını kaplarken bazen de katın bir kısmı kullanılmıştır (Anık, 2019). Şekil 4'te katın bir kısmının kullanıldığı ara kat kullanımına örnek bir Türk evi sunulmuştur.

Şekil 4. Türk evi kat şeması (Anık, 2019).

Geleneksel Türk evinde cepheyi en çok etkileyen cephe elemanı çıkmalardır. Geleneksel Türk evinde çıkmalar; geniş mekanlar elde etmek, daha fazla gün ışığından yararlanmak ve girişi vurgulamak gibi farklı amaçlarda kullanılmıştır. Genellikle çıkmalar evin hayat bölümüne bakan

cephelerde (Şekil 5) kullanılmıştır. Ancak zamanla sokağa bakan ceplerde de çıkma kullanımı yaygınlaşmıştır (Anık, 2019).

Şekil 5. Safranbolu'da bulunan Türk evinin sokağa ve hayat bölümüne bakan cepheleri (Küçükerman, 1985; Atıcı, 2023).

Geleneksel Türk evinde önemli olan diğer cephe elemanları ise kapılar ve pencerelerdir. Türk evinde ilk dönemlerde pencere evin hayat bölümüne bakan cephesinde, 17. yy. dan sonra ise arka cephelerde de kullanılmaya başlanmıştır. Kullanılan bu pencereler daha fazla gün ışığından yararlanmak için sayı olarak çok ve büyük boyutlarda kullanılmıştır (Kuban, 1975). Giriş kapıları ise çoğu zaman dayanıklı ahşaptan yapılan çift kanatlı kapılardır. Evin giriş kapısı bahçe ve avluya açılabilirdiği gibi direkt giriş katına açılan örnekleri de bulunmaktadır. Türk kültürü ve inancı giriş kapılarına da yansımıştır. Giriş kapılarında kadınlar ve erkekler için farklı tokmaklara yer verilmiştir. Bu tokmaklar sayesinde eve gelen misafirin cinsiyeti önceden öğrenilmektedir (Atıcı, 2023).

Malzeme kullanımı açısından Türk evi ulaşılabilir malzemeye göre farklılık göstermektedir. Geleneksel Türk evlerinin yapımında kullanılan malzemeler, buldukları bölgenin doğal kaynaklarına göre değişiklik göstermektedir. Ahşap, taş ve kerpiç en yaygın yapı malzemeleridir. Ahşabın bol bulunduğu Karadeniz, Akdeniz, Ege ve İstanbul gibi bölgelerde genellikle ahşap yapı malzemesi tercih edilmiş; bu bölgelerde ahşap iskelet ve ahşap yığma yapım teknikleri kullanılmıştır (Demirbağ 2021). Taş, özellikle Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak bulunur ve bu bölgelerde yığma yapı tekniği ile kullanılmakla birlikte bazı yerlerde ahşap çatki içine dolgu malzemesi olarak da uygulanmıştır.

Kerpiç ise ham maddesi killi toprak olan, içine saz veya kamış karıştırılarak hazırlanan bir yapı malzemesidir (Anık 2019). Özellikle Doğu ve İç Anadolu bölgelerinde yaygın olarak kullanıldığı için bu bölgelerde kerpiç yapılar daha sık görülmektedir (Atıcı 2023). Harran'da yer alan ve ana yapı malzemesi kerpiç olan Harran evleri, bu malzemenin kullanımına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Taş kullanımı açısından ise Midyat'ta yer alan taş evler, taşın yapı malzemesi olarak kullanımını yansıtan nitelikli örneklerdir.

Genel olarak, geleneksel Türk evlerinin temel yapı malzemesi ahşap olup, bölgesel kaynaklara bağlı olarak kerpiç ve taş da yaygın biçimde kullanılmıştır. Bu durum, yerel mimarinin doğayla uyumlu ve kaynaklara göre şekillenen bir yapıda geliştiğini göstermektedir.

Geleneksel Erzurum Evi ve Cephe Özellikleri

Geleneksel Erzurum evi, Doğu Anadolu bölgesinde avlu ve tandirevi etrafında şekillenen, kendine has karakteristik özelliklerini koruyan ve bulunduğu bölgede en iyi şekilde korunmuş bir evi temsil etmektedir (Karpuz, 1993). Geleneksel Erzurum evlerinin plan kurgusu incelendiğinde temelini Türk evi plan kurgusu oluştursa da aslında klasik bir Türk evi plan şeması gözlemlenmemektedir. Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi iklim şartları, gelenek ve göreneklerin varlığı plan şeması üzerinde etkisini göstermiştir. Erzurum, bulunduğu bölgeden ötürü sahip olduğu sert iklim koşullarının etkisini azaltmak için Türk evinden farklı olarak kendine has karakteristik özellikler oluşturmuştur (Akkuş & Akkuş, 2019).

Erzurum evleri arazi şartları, arazinin bulunduğu konum, yapıyı inşa eden usta ve yapıyı yaptıran ailenin maddi gelirine göre farklılık gösterse de plan şeması zemin katta tandirevi ve avlu etrafında, üst katta ise baş oda etrafında şekillenmiştir. Karpuz (1993)'de geleneksel Erzurum evlerinde üç plan tipinden bahsetmiştir. Bu tipler kısaca özetlenecek olursa;

Tek katlı tip, ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin kullandığı evlerdir. Bu evlerde plan kurgusu tandirevi ve avlu etrafında şekillenmiştir. Genellikle tek odadan oluşur ve bu odanın penceresi sokağa açılır. Girişi karşılayan küçük bir avlu bulunur ve avlunun sonunda tandirevi yer alır. Ailenin yaşam alanı bu tandirevidir. Tandir evinde seki, terek, ocak başı gibi iç mekan donatıları mevcuttur ancak daha sade tasarlanmıştır.

İki katlı tip, Erzurum'da yaygın olarak kullanılan ev tipidir. Ekonomik durumu orta halli olan ailelerin çoğu iki katlı ev tipini kullanmaktadır. Bu evlerde de mekanlar tandir evinin konumuna göre yerleştirilir. Zemin katta tandirevi yerleştirildikten sonra üst kat tasarlanır. Tandirevinin üst katı çoğunlukla kullanılmadığından üst kattaki odalar ön cephede kalacak şekilde planlama yapılır. Bu evlerde geçiş mekanı olarak zemin katta avlu ve tandirevi kullanılırken birinci katta farklı tipte sofalar kullanılmaktadır.

Sayıda az olan çok bölümlü tip konutlar ve konaklar ise haremlik ve selamlık olgusu temel alınarak tasarlanmıştır. Bu evlerde de yine tandirevi ana mekandır ve haremlik bölümünü oluşturur. Selamlık bölümünün ise genellikle ayrı bir girişi ve ayrı bir avlusu bulunur. Bu tip evlerde diğer tiplerden farklı olarak birinci katta bulunan sofa daha büyük tutularak kullanım ve boyut açısından klasik bir Türk evinde bulunan sofaya benzer bir sofa kullanımı mevcuttur (Başaran, 2025).

Geleneksel Erzurum evlerinde cepheler bulunduğu bölgenin sert iklim koşullarından ötürü iç mekanlara oranla daha sade tasarlanmıştır. Erzurum evlerinde genellikle dış duvarlar moloz taş kullanılarak örülmüş, ahşap hatıllar ile desteklenmiştir. Köşe birleşim yerlerinde ise kesme taş kullanılmıştır. Bazen de kesme taşlar kapı ve pencerelerde söve olarak kullanılmıştır. Ahşap hatılların farklı konumlarda ve sayılarda kullanılmış olması geleneksel Erzurum evlerinde cepheye hareketlik kazandırmıştır. Sadece kesme taşın kullanıldığı cepheler de vardır. Karpuz (1993) kesme taş kullanarak inşa edilen cephelerin veya cephede dairesel formda pencere kullanılan yapıların

azınlık ustalar tarafından yapıldığını belirtmiştir. Geleneksel Erzurum evleri çoğunlukla sade bir dış cepheye sahiptir. Ancak 19. yy. sonlarında barok tarzının etkisi Erzurum evlerine yansımıştır. Bu sebeple evlerin cepheleri kont, çıkma, çörten ve saçak gibi mimari elemanlar ile hareketlendirilmiştir (Akkuş & Akkuş, 2019). Kapılar ve pencereler de cepheye hareketlilik katan diğer mimari elemanlardır. Geleneksel Erzurum evlerinde kapılar ve pencereler ahşap malzemeden üretilmiştir. Evlerde sert kış koşullarının etkisini azaltmak için çift pencere kullanılmıştır (Sağlam, 2019). Çoğunlukla bu pencereler arasında demir parmaklık yer almaktadır. Zemin kat ve ara katlarda mahremiyet olgusundan daha küçük pencereler kullanılırken üst katlarda daha büyük pencereler kullanılmıştır. Erzurum evlerinde kapılar da pencereler gibi ahşap malzemeden üretilmiştir. Giriş kapıları çift kanatlı olabildiği gibi tek kanatlı da olabilir. Ahşap malzemeden üretilen bu kapılar çoğunlukla sac levha ile kaplandıktan sonra üzerine ince işçilikli süslemeler yapılmıştır (Başaran, 2025).

Malzeme kullanımı açısından değerlendirildiğinde ise Geleneksel Erzurum evlerinin yapımında, bölgenin ağır ve sert iklim koşulları ve çevresel faktörler dikkate alınarak yerel ve ulaşımı kolay malzemeler tercih edilmiştir. Erzurum evlerinde başlıca yapı malzemesi taş, toprak, ahşap ve tuğladır. Taş, bu evlerin temel yapı malzemesi olarak öne çıkmaktadır. Erzurum evlerinden kullanılan üç farklı taş türü bulunmaktadır. Bunlar; Karataş, Boztaş ve Kamber taşıdır. Karataş, neme ve soğuk iklime karşı dayanıklılık olduğu için genellikle yapıların temel yapımında ve bodrum katlarında kullanılmıştır. Bu taş türü Nene Hatun Köyü ve Hasankale çevresinden elde edilmektedir. Boztaş ise kolay işlenebilir bir yapıya sahip olduğundan yapıların dış cephelerin inşasında kullanılmıştır ve Ağzıaçık Tabya ile Ağveren köyü civarından temin edilir. Kamber taşı ise ince taneli, kırmızımsı ve pembemsi renge sahip bir kum taşıdır ve maliyeti yüksek olduğu için genellikle ekonomik anlamda durumu iyi olan ailelerin evlerinde kullanılmıştır (Karpuz, 1993).

Tuğla ise Erzurum evlerinin inşasında önemli bir yere sahip yapı malzemesidir. Erzurum'un kaliteli toprağından üretildiği için dayanıklı olan bu malzeme genellikle iç mekânlarda bölme duvarlarda, birinci kat cephelerinde ve bacalarda kullanılmıştır (Akkuş & Akkuş, 2019).

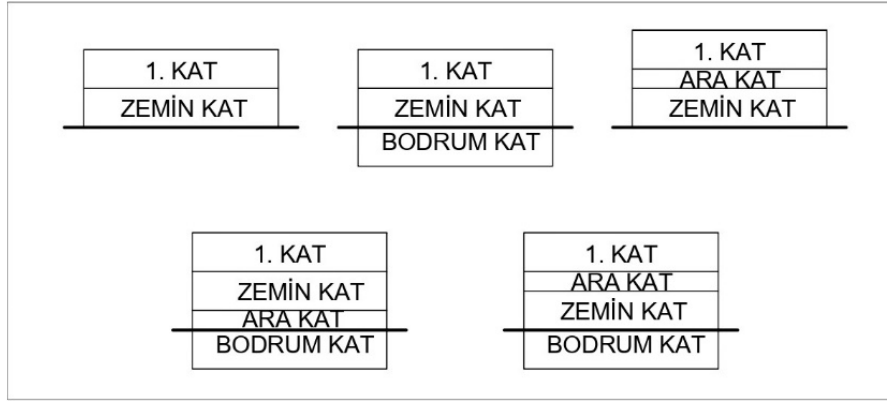
Ahşap da Erzurum evlerinde hem yapısal hem dekoratif amaçlarla sıkça kullanılan diğer bir malzemedir. Bu evlerde kullanılan ahşap genellikle çam, kavak ve söğüt gibi yerel ağaç türlerinden elde edilmiştir. Yapıda farklı yerlerde kullanılan ahşap; döşeme, kapı, pencere, merdiven gibi iç mekân elemanlarında kullanıldığı gibi, duvarlarda yatay hatıllar şeklinde de kullanılmıştır. Yapılarda kullanılan bu hatılların sayısı genellikle ev sahibinin ekonomik durumuna göre değişmektedir, maddi durumu elverişli olan aileler daha fazla ahşap hatıl kullanarak yapıyı hem güçlendirmiş hem de daha estetik bir görünüm elde etmiştir (Karpuz, 1993).

Geleneksel Erzurum Evi Cephe Tipolojisi

Kat Sayısı

Karpuz (1993) Erzurum evleri kat sayılarına göre ele aldığı üç tip Erzurum evinin olduğunu tespit etmiştir. Bu tiplerden birincisi tek katlı evler, ikinci tip iki katlı evler, üçüncü tip ise çok bölümlü tip veya konak tipi evlerdir. Kat sayısı tek kattan oluşan evler genellikle köylerde kullanılmıştır. Kent merkezlerinde ise genellikle iki katlı yapılar ya da çok bölümlü ev ve konak türü

konutlar tercih edilmiştir (Karpuz 1993). Günümüze ulaşan Erzurum evleri farklı kat sayılarına sahip olmakla birlikte en çok tercih edilen konut tipi zemin ve birinci kattan meydana gelmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan evlerde beş farklı ev tipi tespit edilmiştir (Şekil 6). Bunlar (1) zemin ve birinci kat, (2) bodrum, zemin ve birinci kat; (3) zemin, ara kat ve birinci kat; (4) bodrum, ara kat, zemin kat ve birinci kat; ve (5) bodrum, zemin kat, ara kat ve birinci kattan oluşmaktadır. Tablo 2’de evlerin tespit edilen kat sayılarına göre dağılımı sunulmuştur.

Şekil 6. Çalışma kapsamında tespit edilen kat sayıları.

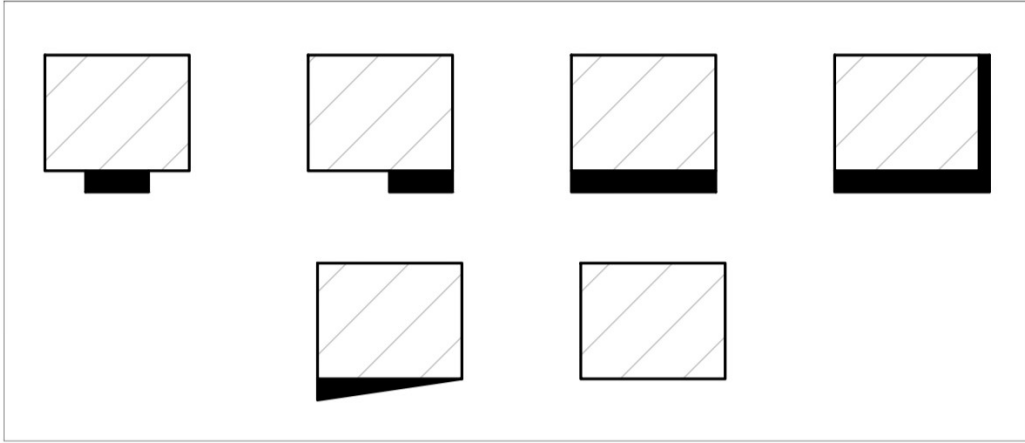
Tablo 2. Çalışma kapsamında incelenen evlerin kat sayılarına göre dağılımı.

KAT SAYISI				
1. KAT ZEMİN KAT		1. KAT ZEMİN KAT BODRUM KAT		1. KAT ARA KAT ZEMİN KAT BODRUM KAT
				
2	14	4	1	3
				
5	15	8		
				
6	16	10		9
				
7	17	13		
				
11	19	18		
				
12				

Çıkmalar

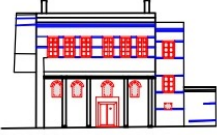
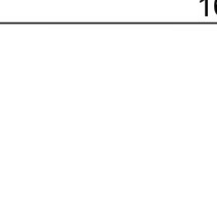
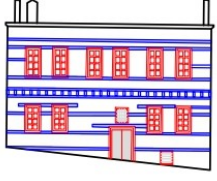
Geleneksel Erzurum evlerinde çıkma, cepheye hareketlilik katan önemli öğelerden biridir. Cepheelerde çıkma, yapının bulunduğu sokağın yapısı ve ailenin maddi durumu ile ilişkili bir durumdur. Geleneksel Erzurum evlerinde genellikle birinci katta katın tamamı veya bir bölümü 40-100 cm sokağın bulunduğu yöne tek veya çift taraftan çıkma yapmıştır (Akkuş & Akkuş, 2019). Sadece Ayvan odası diye adlandırılan baş odanın biraz daha uzun tutularak sokak yönünde çıkma yapması da yeni bir çıkma tipinin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bunlarla birlikte çıkması olmayan yapılar da bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen evlerde tek ve çift yönlü kat çıkması, konsol çıkma ve gönye çıkma gibi çeşitli çıkma türleri tespit edilmiştir. Tespit edilen çıkmaların şekil ve konumları Şekil 7’de gösterilmiştir. Tablo 3’te de yapıların çıkma tiplerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 7. Çalışma kapsamında tespit edilen çıkma tipleri.

Tablo 3. Çalışma kapsamında incelenen evlerin çıkma tipine göre dağılımı.

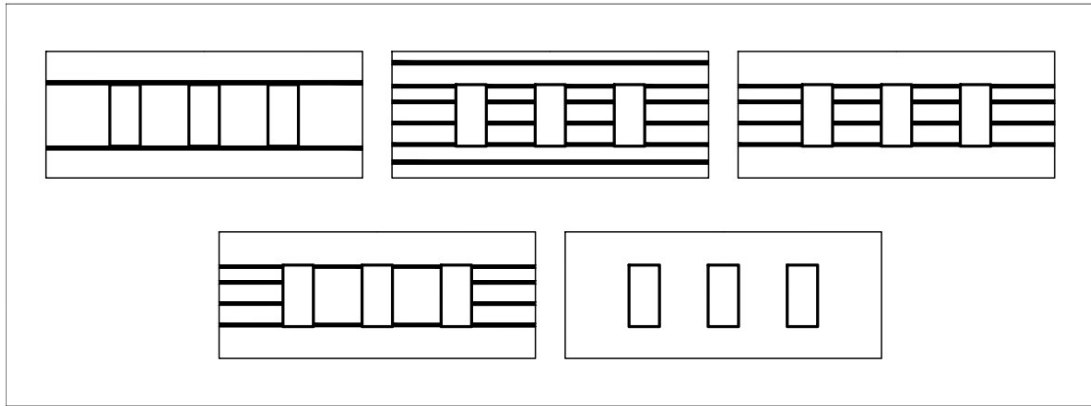
ÇIKMA			
			
			
2	1	12	4
			
	3	15	5
			
	7	18	11
			
	6	8	17
			
	14	9	13
			
	10		

Hatıl

Yığma binalarda kullanılan hatıllar, taşların yataydan veya düşeyden gelen kuvvetlerin etkisi ile kaymasını veya devrilmesini engelleyip duvarın sabit kalmasını sağlayan yapı elamanlarıdır. Farklı bir ifadeyle bina inşa edilirken yatay yönde; ahşap, tuğla ve betonarmeden üretilmiş malzemelerin duvar boyunca yerleştirilen bağlama elamanıdır (Ökten & Yüce, 2023).

2. derece deprem bölgesinde yer alan geleneksel Erzurum evleri yığma yapım tekniği ile inşa edildikleri için evlerin cephelerinde çoğunlukla ahşap hatıllara yer verilmiştir. Hatıllar statik açıdan önemli bir yere sahiptir aynı zamanda cephede farklı yerlere yerleştirildiği için de cepheye hareketlilik ve estetik kazandırmıştır. Hatılların cephedeki yerleri değişkenlik gösterdiği için farklı cephe tipleri ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan evlerde beş tip hatıl düzeni tespit edilmiştir. Hatıl olmayan örneklerin yanı sıra pencere alt ve üst kısımlarına yerleştirilen hatıllar, pencere aralarında bulunan çok sayıda hatıl ile pencerelerden bağımsız olarak yerleştirilen hatıl örnekleri de bulunmaktadır. Tespit edilen farklı hatıl düzenleri Şekil 8’de gösterilmiştir. Tablo 4’te, hatıl düzenlerindeki farklılıklara göre çeşitlenen yapılar gösterilmiştir.

Şekil 8. Çalışma kapsamında ele alınan evlerde tespit edilen hatıl düzenleri.

Tablo 4. Çalışma kapsamında ele alınan evlerin hatıl düzenlerine göre dağılımı.

HATIL DÜZENİ				
				
				
11	6	1	5	13
				
12	8	2	10	15
				
14	9	3		
				
16		4		
				
18		7		
				
19		17		

Kapılar

Geleneksel Erzurum evlerinin cephelerinde giriş kapıları önemli bir yere sahiptir. Birden fazla giriş kapısı olan evler de bulunmaktadır. Bu kapılar aynı cephede veya farklı cephede bulunabilir. Ama evin cümle kapısı olarak anılan ana giriş kapısı çoğu yapıda ön cephede bulunur. Giriş kapıları çift kanatlı olabildiği gibi tek kanatlı da olabilir. Ahşap malzemeden inşa edilen giriş kapılarının dayanıklılığının artırılması için Z biçimli kuşak (Şekil 9) kullanılmıştır (Karpuz, 1993).

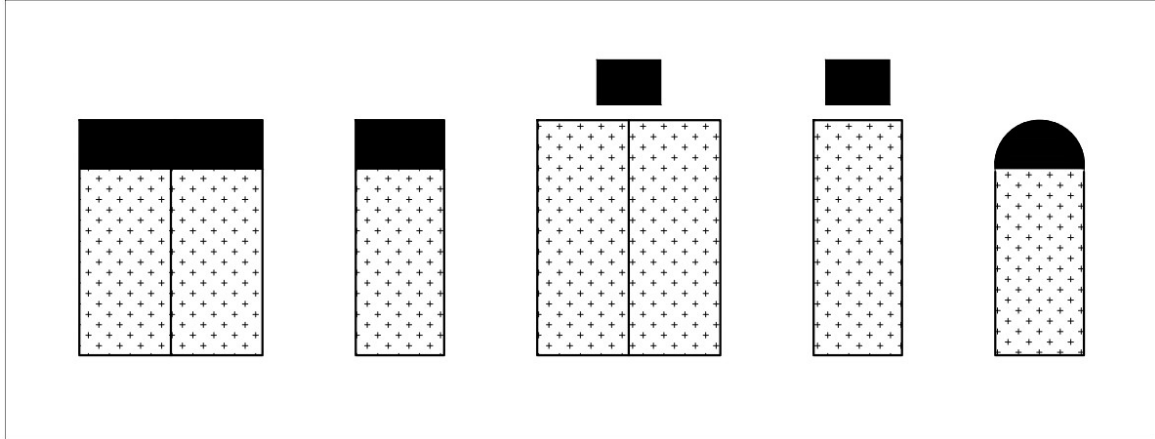
Şekil 9. Z biçimli kuşak bulunan kapı örneği (Kişisel Arşiv, 2024).

Erzurum kültürünün kapı süslemesindeki etkisini de gösteren ve giriş kapıları için önemli bir yere sahip olan diğer bir öge ise tokmaklardır. Tokmaklar, dövme ve döküm olarak iki farklı tipte üretilmiştir. Farklı formlara sahip olan tokmaklar halka ve oval olabileceği gibi hilal ve el biçiminde de olabilir. Tokmakların, haremlik-selamlık uygulamasında da önemli bir yeri vardır. Eve gelen misafir cinsiyetine uygun olan tokmağı kullanarak kapıyı çalar. Bu da ev halkına misafirin cinsiyeti hakkında bilgi verir (Karpuz, 1993). Erzurum'da giriş kapılarında kullanılan tırhıçlar da mahremiyet olgusunun etkisi ile kullanılmıştır. Ahşap kafes şeklinde üretilen bu tırhıçlar (Şekil 10) aynı zamanda geleneksel Erzurum evlerinde cepheye farklı bir estetik değer kazandırmıştır.

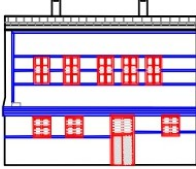
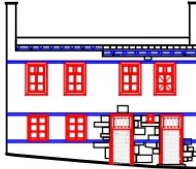

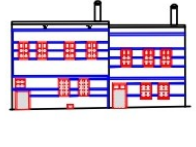
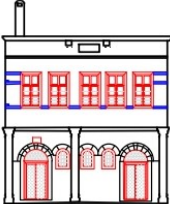
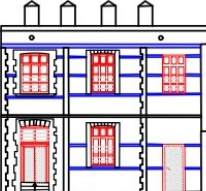

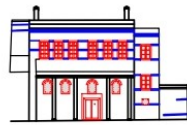
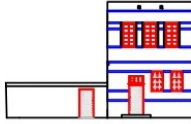
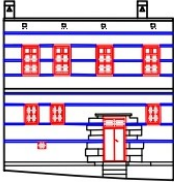
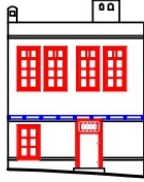
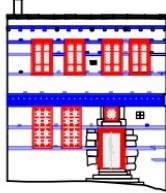
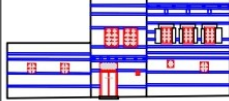
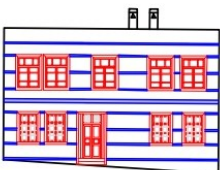
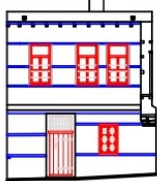
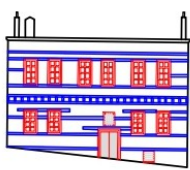
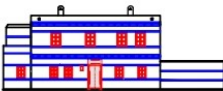
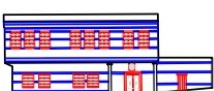
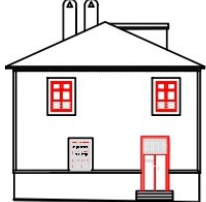
Şekil 10. Giriş kapısında kullanılan tırhıç örneği (Şimşek vd., 2024).

Geleneksel Erzurum evlerinde giriş kapıları sert iklim koşulları, bulunduğu sokağın konumu ve çevre başta olmak üzere kültür, mahremiyet vb. şartlardan etkilenmiştir. İki kanatlı ve bir kanatlı olan giriş kapıları genellikle kapı üzerinde ışıklık penceresine sahiptir. Işıklık penceresinin yeri kapı tipolojisini etkilemekte ve tipolojideki örnek sayısını artırmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan evlerde tespit edilen kapı tipleri belirlenmiş ve Şekil 11’de sunulmuştur. Geleneksel Erzurum evlerinde kullanılan giriş kapısı tipleri ve evlerin bu tiplere göre dağılımı Tablo 5’te bir araya getirilmiştir.

Şekil 11. Çalışma kapsamında ele alınan Erzurum evlerinde tespit edilen giriş kapısı tipleri.

Tablo 5. Çalışma kapsamında incelen Evlerin giriş kapısı tiplerine göre dağılımı.

GİRİŞ KAPISI				
				
				
1	11	2	6	5
				
4	14	3	18	
				
8	15	7	19	
				
9	17	10		
				
12		16		
				
13				

Pencereler

Geleneksel Erzurum evlerinde sert iklim şartlarının etkisi ile pencereler küçük ebatlı, beden duvarları ise daha kalın inşa edilmiştir. Evlerde kullanılan pencereler mazgal şeklinde olup içeriye doğru genişlemektedir. Ahşap malzemeden üretilen pencereler genellikle çift katmanlı olup arka arkaya iki adet kullanılmıştır. İç taraftaki pencere içe, dış taraftaki pencere ise dışa açılır; bu iki pencere arasında demir parmaklıklar yer alır. Şekil 12’de iki pencere arasına yerleştirilen parmaklığa bir örnek sunulmuştur.

Şekil 12. Çift katmanlı pencere arasında kullanılan demir parmaklık örneği.

Geleneksel Erzurum evlerinde kullanılan pencereler dikdörtgen veya kareye yakın formda ve çift kanatlıdır. Pencere kanatlarında bulunan bölme sayısı yapıdan yapıya farklılık göstermektedir. Karpuz (1993) dairesel şekilde inşa edilen pencerelerin azınlık ustaları tarafından üretilmiş olduğunu belirtmektedir (Şekil 13).

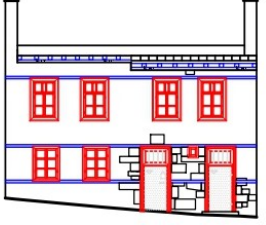
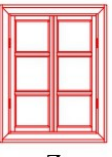
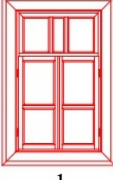
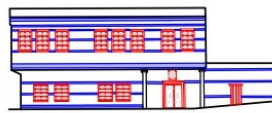

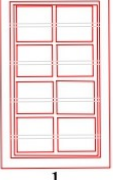
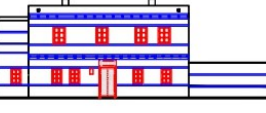
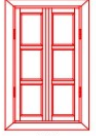

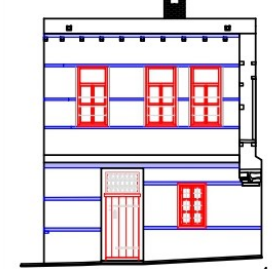
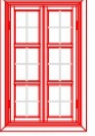

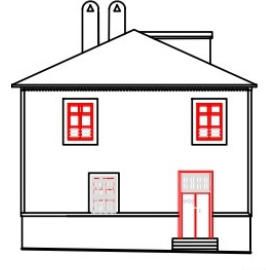
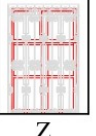
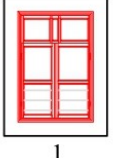
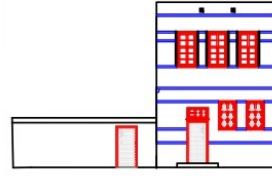

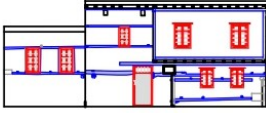

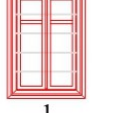
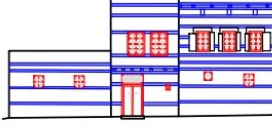

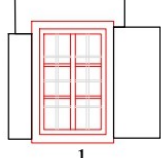
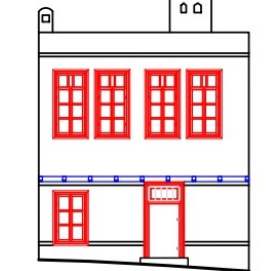

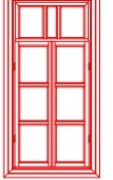
Şekil 13. Azınlık ustaları tarafından inşa edildiği düşünülen kapı ve pencere örneği.

Erzurum evlerinde mahremiyet olgusu, zemin kat ve birinci kattaki pencere boyutlarının farklılık göstermesine neden olmuştur. Zemin katta daha küçük ebatlı pencere tipleri kullanılırken, üst katta daha büyük ebatlı pencereler kullanılmıştır. Geleneksel Erzurum evlerinde hemen hemen her evin kendine has penceresi bulunmaktadır. Bu çalışmanın sınırları içerisinde ele alınan evlerde tespit edilen pencere tipleri Tablo 6 ve Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 6. Çalışma kapsamında incelen evlerde kullanılan pencere tipleri.

PENCERELER			
CEPHELER	ZEMİN KAT/1. KAT	CEPHELER	ZEMİN KAT/1. KAT
 1	 Z	 6	 Z
 2	 Z	 7	 Z
 3	 Z	 8	 Z
 4	 Z	 9	 Z
 5	 Z	 10	 Z

Tablo 7. Çalışma kapsamında incelen evlerde kullanılan pencere tipleri.

PENCERELER			
CEPHELER	ZEMİN KAT/1. KAT	CEPHELER	ZEMİN KAT/1. KAT
 <p>11</p>	 <p>Z 1</p>	 <p>16</p>	 <p>Z 1</p>
 <p>12</p>	 <p>Z 1</p>	 <p>17</p>	 <p>Z 1</p>
 <p>13</p>	 <p>Z 1</p>	 <p>18</p>	 <p>Z 1</p>
 <p>14</p>	 <p>Z 1</p>	 <p>19</p>	 <p>Z 1</p>
 <p>15</p>	 <p>Z 1</p>		

Çörtenler

Çörtenler, çatıda biriken suyun tahliyesi için farklı malzemelerden yapılan oluklardır. Erzurum evlerinde düz tam olarak inşa edilen çatılarda biriken kar ve yağmur sularını tahliye etmek için cepheye de hareketlilik kazandıran çörtenler kullanılmıştır. Farklı malzemeler ile üretilen çörtenler Erzurumda genellikle ağaç, pişmiş topraktan ve bazalt taşından üretilir. Ancak basalt taşından üretilen çörtenlerin kullanım süresi daha uzun olduğu için daha çok tercih edilmiştir (Akkuş & Akkuş, 2019). Çalışma kapsamında ele alınan evlerde kare ve dairesel formlu çörtenler kullanılmıştır. Bu çörtenler taş malzemedен üretilen çörtenlerdir.

Dam ve Saçak

Dam ve saçaklar, cepheye hareketlilik kazandıran diğer mimari elemanlar arasında yer almaktadır. Geleneksel Erzurum evlerinde üst örtü olarak toprak dam kullanılmıştır. Saçaklar ise toprak damın inşasında kullanılan ahşap kirişlerin dışarıya doğru çıkarılması ile oluşturulmuştur.

Kontlar

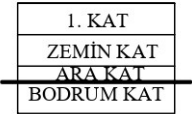
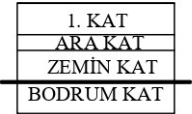
Ahşap kirişlerin hatıllara dik olarak yerleştirilmesi ile oluşurlar. Kontların uç kısımlarının cepheye bırakılması, kontların çeşitli amaçlarla kullanılmasını sağlamıştır. Örneğin, sebze kurutma ve cephe onarımı için iskele kurulumu gibi farklı işlevler için destek elemanı olarak kullanılmışlardır (Karpuz, 1993). Çalışma kapsamında incelenen 7 numaralı evde kont varlığı tespit edilmiştir.

ANALİZ SONUÇLARI

Kat Sayısı

Erzurum evlerinde, arazinin şekli ve kullanıcıların istekleri doğrultusunda kat sayısı bakımından farklı tipler meydana gelmiştir. Kat tiplerine göre zemin kat + birinci kat (11/19) ve bodrum kat + zemin kat + birinci (5/19) en çok kullanılan tiplerdir. Zemin kat + ara kat + birinci kat, bodrum kat + ara kat + zemin kat + birinci kat, bodrum kat + zemin kat + ara kat + birinci kat gözlemlenen diğer tiplerdir. Yapıların kat sayılarına göre analiz sonucu Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Kat sayısı analizi.

KAT SAYISI	EV NO	EV SAYISI
	2, 5, 6, 7, 11, 12 14, 15, 16, 17, 19	11
	4, 8, 10, 13, 18	5
	1	1
	9	1
	3	1

Çıkma

Geleneksel Erzurum evlerinde çıkmalara, cephede hareketlilik sağlayan önemli öğelerdir. Çalışma kapsamında ele alınan evlerde kat çıkmalarının (10/19) yaygın olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Evlerin çıkma tiplerine göre dağılımı Tablo 9'de gösterilmiştir.

Tablo 9. Çıkma tipi analizi.

ÇIKMA TİPİ	EV NO	EV SAYISI
	2	1
	6, 14	2
	1, 3, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 18, 19	10
	16	1
	17	1
	4, 5, 11, 13	4

Hatıl Düzeni

Çalışma kapsamında incelenen evlerde gözlemlenen farklı tipteki hatıl düzenlerine göre evlerin dağılımı Tablo 10'da gösterilmiştir.

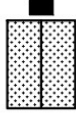

Tablo 10. Hatıl düzeni analizi.

HATIL DÜZENİ	EV NO	EV SAYISI
	11, 12, 14, 16, 18, 19	6
	6, 8, 9	3
	1, 2, 3, 4, 7, 17	6
	5, 10	2
	13, 15	2

Giriş Kapısı

Bu çalışma sonucunda geleneksel Erzurum evlerinde giriş kapısı çeşidinin sayıca çok olduğu gözlemlenmiştir. Giriş kapıları bu çalışmanın sınırları içerisinde kanat sayısı ve ışıklık penceresinin yerine göre değerlendirilmiştir. En sık kullanılan kapı tipi (6/19) çift kanatlı ve ışıklık penceresi kapı içerisine entegre edilmiş kapı tipidir. Sıklıkla tercih edilen diğer kapı tipi ise (5/19) iki kanatlı ve ışıklık penceresi kapıdan bağımsız olan kapı tipidir. Elde edilen veriler sonucunda tespit edilen kapı tiplerinin evlere göre dağılımı Tabloda 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Kapı tipi analizi.

KAPİ TİPİ					
EV NO	1, 4, 8, 9, 12, 13	11, 14, 15, 17	2, 3, 7, 10, 16	6, 18, 19	5
EV SAYISI	6	4	5	3	1

Pencereler

Erzurum evlerinde çok sayıda çeşidi olan yapı elemanı pencerelerdir. Katlar arasında bile pencerelerde farklılıklar gözlemlenmiştir. Bunun, her iki katın kullanım amaçlarına göre değişiklik gösterdiğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çörten

Çalışma kapsamında ele alınan evlerde çoğunlukla kare ve dairesel formu çörten kullanımları gözlemlenmiştir. Çörtene olmayan örnekler de bulunmaktadır. Çörtelerin yapılaraya göre dağılımı Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Çörten tipi analizi.

ÇÖRTEN TİPİ			
EV NO	2, 4, 6, 7	5, 8, 9, 10, 12, 17, 18	1, 3, 11, 13, 14, 15, 16, 19
EV SAYISI	4	7	8

Çatı ve Saçak

Çalışma kapsamında ele alınan 19 adet tescilli konuttan 18 tanesinin çatısının orijinalinde sıkıştırılmış topraktan elde edilen düz damlı olduğu tespit edilmiştir. Ancak restorasyonu yapılan evlerde restorasyon çalışmaları sırasında yapıyı korumak için sac kaplamalı kırma çatı kullanılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen yapılardan yakın dönemde inşa edilen 13 numaralı yapının ise orijinalinde sac kaplamalı kırma çatılı olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Geleneksel Erzurum evlerini korumanın önemi sadece yapının fiziksel olarak var olması değildir. Geleneksel Erzurum evlerini korumak; bulunduğu bölgenin tarihi, kültürel değerleri ve yaşam şeklinin korunması anlamına da gelmektedir. Bu sebeple Erzurum kent kimliğinin korunması da bu

yapıların korunması ile doğru orantılıdır. Erzurum kent kimliğinin oluşmasında öncü olan geleneksel Erzurum evleri şehrin kullanıcısı olan insanlar ile birlikte şehir dışından gelen misafirlerin de hafızalarında en çok yer edinen bu evlerin cepheleridir. Geleneksel Erzurum evlerinin cepheleri malzeme kullanımı, ailenin ekonomik durumu, iklimsel faktörler ile uyumu, gelenek ve görenekler ile birlikte yapıdaki estetik kaygıyı da bünyesinde barındırır. Kültürel mirasın önemli yapı taşlarından olan bu cepheler gelecek nesillere bilgi aktarımı açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında Erzurum şehir merkezinde yer alan 19 adet tescilli konut ele alınmıştır. Yapılan tipolojik analiz çalışmaları sonucunda;

- Beş farklı kat sayısı kullanımı tespit edilmiştir. Bu tipler arasında yaygın olarak kullanılan tipin (11/19) zemin kat + birinci kat olduğu tespit edilmiştir.
- Geleneksel Erzurum evlerinin cephelerinde önemli bir yere sahip olan çıkmalar incelendiğinde yedi farklı çıkma tipinin olduğu gözlemlenmiştir. Tespit edilen bu tipler arasından en yaygın kullanımın (10/19) tam kat çıkması olduğu tespit edilmiştir.
- Karpuz (1993)'e göre ekonomik durum ile doğru orantılı olan hatıllar geleneksel Erzurum evlerinde cephelerde farklı yerlerde kullanılarak cepheye hareketlilik katmıştır. Çalışma kapsamında incelenen evlerde beş farklı hatıl düzeni tespit edilmiş ve bunlardan yaygın (6/19) olarak kullanılan tipin pencerelerin alt ve üstlerine yerleştirilerek elde edilen tip olduğu ortaya konulmuştur.
- Çalışma kapsamında incelenen evlerdeki giriş kapıları, kanat sayısı ve ışıklık penceresinin konumuna göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda beş farklı kapı tipi tespit edilmiştir, bu tiplerden en yaygın (6/19) kullanım ise çift kanatlı olup ışıklık penceresi kapı ile bitişik olan tiptir.
- Çalışma kapsamında incelenen geleneksel Erzurum evlerinin hemen hemen hepsinde farklı pencere tipleri kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı evde dahi birden çok pencere tipi kullanımı mevcuttur. Bu bağlamda, geleneksel Erzurum evlerinde pencerelerde belirli bir tipe bağlı kalınmadığı sonucuna varılmıştır.
- Çalışma kapsamında incelenen evlerde farklı tipte çörtlenlerin varlığı tespit edilse de çörtleni olmayan yapılar sayıca daha fazladır.
- Çalışma kapsamında incelenen evlerin tamamına yakınının (18/19) orijinalinde sıkıştırılmış toprak damlı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, geleneksel Erzurum evlerinin cephe tipolojisi, yalnızca fiziksel ve estetik bir unsur olarak değil, aynı zamanda bölge halkının tarihi süreç içerisinde şekillenen yaşam biçimi, sosyo-kültürel değer yargıları ve toplumsal yapısıyla doğrudan ilişkili olan bir mimari yansıma olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu cephe, bölgenin sert iklimi, topografyası ve yerel malzeme kullanımı gibi çevresel faktörlerle kurulan dengeli ilişkinin bir ürünüdür. Geleneksel Erzurum evlerinin cephe tipolojisini ortaya koyan bu analiz çalışması, geleneksel Erzurum evlerinin belgelenmesi ve korunması bakımından literatüre önemli bir katkıda bulunmasının yanı sıra hem kent kimliğini hem de yerel mimariyi yaşatmak adına önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest for conducting the research and/ or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

No financial support has been received for conducting the research and/ or for the preparation of the article. Financial support information received for the conduct of the study should be added.

Ethical Statement | Etik Beyanı

Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

All procedures followed were in accordance with the ethical standards. Ethics committee approval information should be added.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur.

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı.

YAZAR 1: (a) Fikir, (b) Çalışma Tasarısı, Yöntemi, (c) Literatür Taraması, (d) Danışmanlık, (g) Analiz, Yorum, (i) Eleştirel İnceleme

YAZAR 2: (a) Fikir, (b) Çalışma Tasarısı, Yöntemi, (c) Literatür Taraması, (f) Veri Toplama, İşleme, (g) Analiz, Yorum, (h) Metin Yazma

REFERANSLAR

- Akkuş, G. ve Akkuş, Ç., (2019). Geçmişten Günümüze Geleneksel Erzurum Evleri. İstanbul: Kriter yayınları,
- Altan G, Er Akan A., ve Örmecioğlu H.T., (2016). Geleneksel Üretim Biçimlerinin Kırsal Konutlar Üzerindeki Etkileri: Kızılcaabölük Örneği. *Journal of International Social Research*, 9(43):1040-1046. DOI: 10.17719/jisr.20164317671
- Anık, E.G., (2019). Safranbolu Evlerinde İç Mimari Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İç Mimarlık Ana Bilim Dalı. İstanbul Türkiye.
- Arşiv 1, (2024). Şehriban BAŞARAN.
- Atıcı, B. (2023). Geleneksel Türk Evinin İç Mekan Özelliklerinin Odunpazarı Ve Kütahya Evleri Özelinde İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Başaran, Ş. (2025). Geleneksel Erzurum Evlerinin Tipolojik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Ana Bilim Dalı. Erzurum.
- Çelik Başok G. (2023) Evaluations on the Traditional Ankara-Ayaş Houses, *Online Journal of Art and Design*, 11 (5), 191-210.
- Demirbağ, U. 2021. İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Konutları Arasında Çankırı Geleneksel Konutlarının Yeri. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durgun Şahin, Y. ve Çetintürk, E. N. (2019). “Geleneksel Malatya Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisinin Geleneksel Türk Evi Ölçeğinde İncelenmesi”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(50): 6528-6541. DOI: 10.26449/sss.1888
- Eldem, S.H., (1954). Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi. İstanbul.
- Er Akan A. ve Örmecioğlu HT., (2016). Anadolu’da Geleneksel Konut Yapıları Üzerine Bir Çalışma: Isparta-Gönen Bey Konakları. *UTBD*, 8(1):53–65. <https://dergipark.org.tr/pub/utbd/issue/25973/273619>
- Güçhan, N. Ş. (2017). History and Characteristics of Construction Techniques Used in Traditional Timber Ottoman Houses. *International Journal of Architectural Heritage*, 12(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/15583058.2017.1336811>
- Karpuz, H., (1993). Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kuban, D., (1975). Sanat Tarihimizin Sorunları. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Orhan, H. N., & Çakıcı, F. Z. (2023). Kars Karakurt Geleneksel Konutlarının Tipolojik Analizi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 13(2), 338-353.
- Örmecioğlu, H. T., Er Akan, A., ve Uçar, A., (2013). Çevresel Faktörlerin Geleneksel Yapım Sistemleri Üzerindeki Etkisi: Anadolu Örneği. *Akdeniz Sanat*, 6(11):269-279. <https://dergipark.org.tr/pub/akdenizsanat/issue/27658/291559>

- Ökten, M. S., ve Yüce, A. (2023). Yığma Yapılarda Günümüzde Yapılan Hatıl Uygulamaları. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi* (52), 259-271. DOI: 10.5281/zenodo.10439985
- Özkaraca Özalp, N., ve Halaç, H. H. (2024). Tarihi Çevrede Korumanın Üçüncü Boyutu Olarak Silüet: Korunma Sorunlarının Medya Perspektifinden İncelenmesi. *GRID - Architecture Planning and Design Journal*, 7(1), 1-35. <https://doi.org/10.37246/grid.1077009>
- Sağlam, T. (2019). Geleneksel Erzurum Evleri, Restorasyonları ve Ev Yaşantısı. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Erzurum.
- Sağlam, T. (2022). Tarihi Erzurum Evi Cephe Uygulamaları. *Uluslararası Gelişim Akademik Dergisi*, 1(1), 84-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ugad/issue/83733/1489283>
- Saka Akın, E., Kalınbayrak Ercan, A., Mumcuoğlu, S. S. ve Yaprak Başaran, E. (2018). Yeniden İşlevlendirilen Bir Geleneksel Konut; Tokat Vasfı Süsoy Evi. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (17), 119-139. DOI: 10.22520/tubaked.2018.17.007
- Şenol, P., ve Akan, A. E. (2011). Kırsal Yaşam / Kırsal Konut: Bir Yaşam Biçimi Olarak Geleneksel Kırsal Konut Üretiminde Kızılıçık Köyü Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 143-160. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11413/136310>
- Şimşek, Y., Numan, İ., ve Topçubaşı, M. (2024). Geleneksel Erzurum Evlerinde Yaşam Alanı: Tandirevi. *Bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 5(2), 166-182. <https://doi.org/10.61807/babdergisi.1446439>
- URL1. <https://earth.google.com> (02.11.2024)
- Uşma, G., ve Urfaloğlu, N., (2018). Geleneksel Van Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 33(1), 1-16. <https://doi.org/10.21605/cukurovaummfd.420381>

YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ

Fatma Zehra ÇAKICI (Prof. Dr.)

Fatma Zehra ÇAKICI, Atatürk Üniversitesi'nde profesör olarak çalışmaktadır. 2002 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun olan Çakıcı, 2002-2013 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmış ve yüksek lisans ve doktora çalışmalarını burada tamamlamıştır. 2013 yılından bu yana Atatürk Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde tam zamanlı akademisyen olarak çalışmaktadır. Binalarda enerji performansı üzerine doktora çalışmalarını tamamlayan Çakıcı, şu anda jeotermal enerji, iklime duyarlı tasarım, erişilebilirlik, kültürel miras ve restorasyon alanlarında araştırmalarına devam etmektedir.

Şehriban BAŞARAN (Yüksek Mimar)

Şehriban BAŞARAN 2017 yılında Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümünden lisans diplomasını, 2025 yılında da yine Atatürk Üniversitesi'nden "Geleneksel Erzurum Evlerinin Tipolojik Analizi" başlıklı tez çalışması ile yüksek lisans diplomasını almıştır. 2022 yılından itibaren bir kamu kurumunda mimar olarak çalışmaktadır.